

KİTAP TANITIMI & ELEŞTİRİ / BOOK REVIEW & CRITICISM

Arap Şiirinin Gölgesinde Serinleyen Bir Fars Şairi: Minûçihrî-yi Damgânî*

Erdem Sevimli

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Öğrencisi

sindan4446@gmail.com

Öz

Yayın değerlendirmesini yaptığımız çalışmada Arap kültürünü şiirlerine taşıyarak diğer Fars şairlerinin aksine aykırı bir şair olarak davranan Minûçihrî-yi Damgânî'nin şiir felsefesinin kodları incelenmiştir. Çalışmanın girişi Arap ve Fars edebiyatının/şiirinin gelişim evrelerini gösteren bir kaynak niteliğindedir. Çalışmada ilk bölüm Minûçihrî'nin hayatına ayrılmıştır. İkinci bölümden altıncı bölüme kadar yazar, "Minûçihrî'nin Şiiri" başlığı altında şairin şiirlerinde kullandığı temalara değinir. Bunlar tabiat, şarap, aşk ve sevgili, mitoloji ve musiki, ahenk unsurları ve duygu durumudur. Eserin sonuna ise karma dizin eklenmiştir. Yazar, eserinde Minûçihrî-yi Damgânî'nin de örnek aldığı Arap - Fars kültür ve edebiyatının müşterek niteliklerini birleştirmiştir. Eser, bu alanda çalışacaklar için rehber niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Minûçihrî-yi Damgânî, Arap şiiri, Fars şiiri, şiirin gölgesi.

A Persian Poet Freshen Down in the Shadow of Arabic Poetry: Minûçihrî-yi Damgânî

Abstract

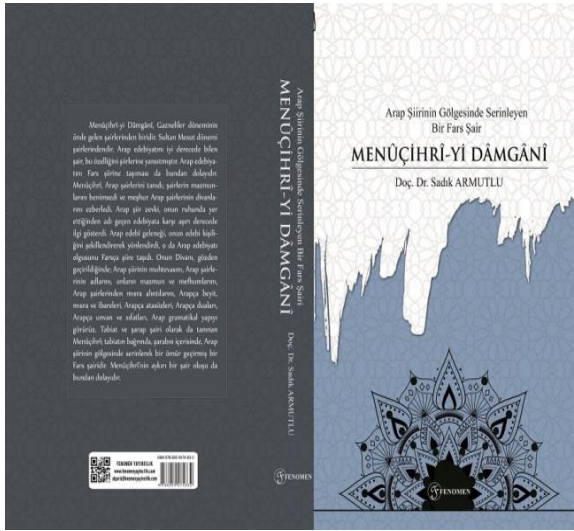
In the study we made a publication review, the codes of the poetry philosophy of Minûçihrî-yi Damgânî, who acts as a contrary poet unlike other Persian poets by bringing Arab culture to his poems, were examined. The introduction of the work is a source showing the developmental stages of Arabic and Persian literature/poetry. The first part of the study is devoted to the life of Minûçihrî. From the second to the sixth chapter, the author mentions the themes that the poet uses in his poems under the title "The Poetry of Minûçihrî". These contain important elements that illuminate the literary identity of Minûçihrî. These are nature, wine, love and beloved, mythology and music, elements of harmony, and mood. A mixed index was added to the end of the work. The author combined the common features of Arab - Persian culture and literature, which Minûçihrî-yi Damgânî also follows as a model. The work is a guide for those who will work in this field.

Keywords: Minûçihrî-yi Damgânî, Arabic poetry, Persian poetry, poetry of shadow.

* Armutlu, S. (2020). Arap şiirinin gölgesinde serinleyen bir Fars şairi: Minûçihrî-yi Damgânî: Erzurum, *Fenomen Yayınevi*, 417 s.

Gönderim Tarihi / Sending Date: 12/10/2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 23/11/2020

Armutlu, S. (2020). *Arap şiirinin gölgesinde gerinleyen bir Fars şairi: Minûçihri Dâmgânî, Erzurum: Fenomen Yayınevi, 417 s.*

Yayın tanıtımını ve değerlendirmesini yaptığımız çalışmada Arap şiir ve kültürünü şiirlerine taşıyarak diğer Fars şairlerinin aksine “aykırı bir şair” olarak konumlandığı görülen Minûçihri-yi Dâmgânî'nin şiir felsefesinin kodları detaylı incelenmiştir. Eserde yazar, Minûçihri-yi Dâmgânî'nin de örnek aldığı Arap edebiyatı ve kültürü ile Fars kültürünün müşterek

niteliklerini birleştirmiştir. Söz konusu eser, Arap-Fars edebiyatı alanında pek çok çalışması olan Doç. Dr. Sadık Armutlu tarafından kaleme alınmıştır. İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi olarak çalışan araştırmacının Arap ve Fars edebiyatı ve şiiri üzerine çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Yazarın ilk kitabı ise *Klasik Fars ve Türk Edebiyatında Şem û Peroâne Mesnevileri* (2019, Erzurum, Fenomen Yayınları) adlı çalışmasıdır. Yazarın yayımlanan yeni kitabı ise *Gazel Felsefesi Gazelde Beşerî Aşkın Kaynaklarını Aramak-Hadarilik-Uzrîlik* (2020, Kesit Yayınları) adlı çalışmasıdır.

Eser; geniş bir giriş, altı bölüm, Minûçihri'nin 7 adet kasidenin şerhi ve karma dizinden oluşmaktadır. Yazarın önsözde belirttiği gibi eser, daha önce yayınladığı iki makalesinin¹ geniş okumalar sonucunda geliştirilerek ortaya konulmasıyla oluşmuştur. Gerek Farsça gerek Arapça kaynaklarda Minûçihri-yi Dâmgânî üzerine kapsamlı ve müstakil bir çalışma olmadığını, iki dile olan bilgisi ile tespit ettiği görülen yazar, böyle bir çalışma yapmayı gerekli gördüğünü belirtmiş ve bilim âleminin hizmetine sunmuştur. Yazarın pek çok makalesine bakıldığında Klasik Türk ve Fars şiirinin köklerini Arap şiirinde aradığı ve bu konuda tezler öne sürdüğü görülmektedir. Sadık Armutlu bu çalışmasında da iki edebiyatın beslendiği ana kaynak olan Arap şiirini referans almış ve Divanından hareketle “aykırı şair” olarak nitelediği Minûçihri-yi Dâmgânî'nin şiirlerindeki Arap şiirine ait izleri detaylandırmıştır. Bu izleri yazar, birinci bölümde verdiği Arap şiiri ile ilgili geniş ve kapsamlı bilgilerle desteklemiştir. Burada Arap kültürünün ve Arapçanın İslam fetihleriyle yayılarak bir İslam medeniyeti oluşturduğunu belirten yazar, bu medeniyete Arap olmayan pek çok ırktan şair ve düşünürün katkı sağladığını örneklerle göstermiştir. Bu bölümde yazar, Arap olmayan ancak Arapça yazan Fars asıllı düşünürler (İbn Mukaffa, Sibeveyh) ve şairler (Beşşar b. Bürd, Ebu Nûvâs, Ebu'l-Attahiyye) ile Arap kültürüne büyük hizmetleri olan Türk düşünür ve şairleri (Mesûdî, Yahya b. Hakan, Abdullah b. Mübarek gibi) sıralar. Bu girişten sonra yazar Minûçihri-yi Dâmgânî'nin yetiştiği edebi muhit ve Arap şiirinin geliştiği saraylar ile Arap şiiri ve Fars şiirinin gelişim evrelerini sıralar. Böylece yazar *Arap şiirinin gölgesinde serinleyen* pek çok şairin Arap şiirine katkıları ile Minûçihri-yi Dâmgânî'nin katkılarını birleştirmiş olur. Bu alt başlıklar aynı zamanda Arap şiirinin Fars şiirine yaptığı katkıların gelişimini göstermesi yönüyle de yazarın tezlerine destek

¹ (2017). Arap şiirini Fars şiirine taşıyan aykırı şair: Minûçihri-yi Dâmgânî. *Doğu Esintileri*, 6 (1), ve (2018). Minûçihri'nin şarab dünyası, *Doğu Esintileri*, 8 (1).

olmaktadır. Yazarın eserdeki şu cümlesi bunu doğrular niteliktedir: “Görüldüğü gibi yeni Fars şiiri tamamıyla Arap şiirinin tesiri altında ve onu model/örnek olarak başlamış ve ilk ürünlerini o tarzda vermiştir” (s.15). Yazar tezlerine örneklerle devam ederken Fars şairlerinin Arap şairlerinin şakirdi olduğunu (s. 31) belirtmekte ve Fars şiirinde kullanılan mazmun ve mefhumların gramer kuralları da dâhil Arap şiirinden alındığını özellikle vurgular (s. 31-34). Arap şiirinin Fars kültür dairesine ve şairlerine olan katkısını gösteren bu önemli malumatlar, ilerleyen bölümlerde Minûçihri-yi Damgânî’nin şiir felsefesinin kodlarını oluşmasını sağlayacak ve eserin bütüncül mesajına katkıda bulunacaktır. Ayrıca bu bölümde anlatılanlar Arap şiirinin Fars şiirine olan etkisini tarihi gelişimiyle gözler önüne sermektedir. Yazar, bu bölümde ve takip eden bölümlerde kullandığı tüm şiirlerin Arapça ve Farsça asılları ile birlikte Tükçe tercümelerini de vererek Türkçe’nin edebî zenginliğini de gözler önüne sermiştir.

Sadık Armutlu, eserinin birinci bölümünden altıncı/son bölümüne kadar Minûçihri-yi Damgânî’yi ele almıştır. Birinci bölümde yazar, Minûçihri-yi Damgânî’nin hayatını detaylı olarak anlatmıştır. Minûçihri-yi Damgânî, İran’da hüküm süren Ziyarîler hanedanından (XI. Asır), Gazneli Sultan Mesûd’a intisap etmiş Fars asıllı Arap dili ve edebiyatına şiirlerinde büyük önem vermiş bir şairdir (s. 46). O, en güzel yıllarını Gazne sarayında geçirir. Şair, burada “sultandan başka vezir Ahmed b. Abdu’s-samed olmak üzere Gazne devletinin ileri gelenlerine methiyeler kaleme alır, aldığı caizeler karşılığında rahat ve güzel bir yaşam sürer” (s. 51). Bu nedenle bu dönem yazdığı şiirleri zevk ve yaşama sevinci ile doludur. Şairin şiirlerinden zevk içinde yüzdüğü, gönlünce eğlenip, şarabı keyifle yudumladığı (s. 52) görülmektedir. O, yaşamı ve hayatı seven, tabiata ve güzelliklere bağlı neşe, zevk ve şarap şairidir. Yani hadarî kültür içerisinde var olmuş bir saray şairidir. Arap şairlerini örnek almış, onların kelime ve kavram dünyasını başarıyla şiirine aktarmıştır (s. 107). Minûçihri-yi Damgânî, ömrünün büyük çoğunluğunu Gazne’de geçirmiş, genç yaşta ölmüştür. Onun şiirlerinde Sultan Mesûd’un seferlerine dair kayıtlar bulunmaktadır (s.52). Yazar, bu bilgilere Minûçihri-yi Damgânî ile ilgili Devletşâh tezkiresi dâhil pek çok kaynakta verilen ve gerçeğe dayalı olmadığını tespit ettiği bilgileri de altı madde halinde ilave eder.

Yazar, eserini Minûçihri-yi Damgânî’nin bilgi birikimi ve esere de ad olduğu şekliyle Arap şiir ve zevkiyle tanışması, ayrıca bunu şiirlerine taşıması yönüyle devam ettirir. Yazarın eserde verdiği “Arap şiir zevki, onun ruhunda yer ettiğinden adı geçen edebiyata karşı aşırı derecede ilgi gösterdi. Arap edebî geleneği, onun edebî kişiliğini şekillendirerek yönlendirdi, o da Arap edebiyatı olgusunu Farsça şiirine taşıdı” (s. 62) şeklindeki ifadeler Arap şiirinin gölgesinde serinleyen bir şair portresinin dışı vurumu olarak belirmektedir. Bu bölüm, Minûçihri-yi Damgânî’nin Arap şiiriyle münasebetini kuvvetlendirecek anekdotlarla doludur. Bunlardan biri de şairin Cahiliyeden itibaren 44 adet Arap şairine Divanında yer verdiğine dairdir. Bu Arap şairleri “kıymetli taş hükmündeki teşbihleriyle “Menûçihri’nin kasidelerini süsleyen (s.65) İmru’u’l-Kays, Cahiliye şairi Tarafa (deve tasviri), A’şa (şarap kavramı)’dır. Böylece Minûçihri-yi Damgânî’nin şiir kodları Arap şiir zevki doğrultusunda biçimlenmeye başlamıştır. Bu kodlar, Abbasi döneminde en çok etkilendiği İbnü’l- Mu’tez ile Ebû Nûvâs’tan aldığı ilhamlarla devam eder. Sadık Armutlu, şairdeki Arap şiiri etkisini gösterirken örnek beyitler kullanır ve mukayeselere başvurur. Bu mukayeselerde yazar, Minûçihri-yi Damgânî’nin “tabiat şairi” ünvanı ile İbnü’l- Mu’tez’den, teşbihlerindeki canlı teşhislerle ve bahçe tasvirleri ile İbnü’l-Rûmî’den, Sanevberî’den etkilenmeyle gül-bahçe mazmunu çerçevesinde yaşama sevinci olgusunu ödünçleyerek kendine mal etmeyi bildiğini ve kendine özgü bir hayal ve tasavvurlarla şiirini zenginleştirdiği belirtilir. Yazar,

Minûçihri-yi Damgânî'nin Arap şiirinden sadece konu ve biçim açısından değil, çeşitli Arapça kavram ve kelimeleri kullanma yoluyla ya da Arap şairlerinin kasidelerini tanzir etmesi yoluyla da etkilendiğini belirtmektedir. Daha sonra Minûçihri'nin şiir felsefesi ve edebi kişiliği ile yazar, ilk bölümü sonlandırır.

İkinci bölümle yazar, "Minûçihri'nin Şiiri" başlığı altında şairin şiirlerinde kullandığı temel temalara değinir ve kasidelerinden örnek beyitlerle konuyu detaylandırır. Bu incelemeler Minûçihri'nin *edebî çehresini* (s. 113) aydınlatacak önemli unsurları barındırmaktadır. Bu unsurlardan biri "tabiat"tır. Yaşama sevinci doğrultusunda işlendiği görülen tabiat temini yazar, Cahiliye'den itibaren Arap şiirinde yer alan ve Minûçihri'nin ele alıp işlediği ortak tahayyül ve tasavvurlar eşliğinde sunar. Burada yazarın, Minûçihri'nin Arap şiirinin gölgesinde serinleyen bir şair olduğunu pekiştirme yoluna gittiği görülür. Yazar, eserinde bu unsurları Klasik Türk şiirinde de çokça kullanıla tabiat-gül-bahçe-eğlence-yaşama sevinci ve şarap gibi unsurlarla çok boyutlu olarak başarılı bir şekilde Minûçihri-yi Damgânî'nin şiirlerinde işlendiğini gözler önüne serer, mukayeseler yapar ve bol örnek verir. Bu açıklamalarda Minûçihri'nin şiirlerinde "tabiat" olgusunu yazar, kozmik âlem başlığı altında "gökyüzü, yıldızlar, Kehkeşan, burçlar, seyyareler" olarak sıralayarak şairin zengin teşbih ve imajlarla dolu şiir dünyasını gözler önüne serer. Bu imajları yazar, Minûçihri-yi Damgânî'nin kasidenin de niteliklerinden olan memduhun övgüsü için dayanak kıldığını belirtmektedir. Bu vurgularla yazar, Minûçihri-yi Damgânî'nin şiir felsefesinin kodlarını ifşa ederken, aynı zamanda klasik şiirin müşterek temel kaynak olarak Arap şiirinden kaynağını aldığını ve Fars ile Türk şiirine de kaynaklık ettiği tezini bir kez daha açıklamış olmaktadır.

Eserin üçüncü bölümü "tabiat" temi ile alakalı olarak Minûçihri-yi Damgânî'nin "şarap şairi" unvanını temellendiren "şarab"a ayrılmıştır. Bu bölümde klasik şiirin şarap ile ilgili hemen hemen her kavramına değinildiği görülür. Şarap, Minûçihri'de sadece işlenen bir tema değil bir hayat tecrübesinin de dışı vurumudur. Şair, şarabı üzümün asma olarak toprağa ekilmesinden, çeşitli aşamalardan geçerek işlenmesine kadar her evresini çeşitli benzetmelerle ifade etmiştir. Bu ifadelerde şarabın sunumu, içilme vakti ve mevsimi ayrıntılı olarak betimlenmektedir. Burada Minûçihri-yi Damgânî, bilgi birikimini ve tecrübesini şarap ile ilgili kullandığı geniş bir terimler dünyası içerisinde gözler önüne sermektedir. Bu kavram ve terimleri örnek beyitler eşliğinde eserinde veren yazar, şarap ile ilgili kullanılan bu kavramlar ve mazmunların Arap edebiyatı kaynaklı olduğunu özellikle vurgular. Sadık Armutlu, bu kaynağa vurgu yapmakla hem klasik şiirdeki şarap kavramına açıklık getirmekte hem de bu müşterek kültürde şiirin temel kaynaklarına dikkatleri yönlendirmektedir. Bu temel kaynak ortak miras olarak klasik Fars ve Türk şiirinde de kullanılmış, korunmuş, günümüze kadar ulaşan bu şiirin temel dayanaklarını ve felsefesini oluşturmuştur.

Yazar, bu bölümde şarabın vazgeçilmezliğini ve Minûçihri'de bir tutkuya dönüşmesini ilginç bir örnekle ifade eder ve bu örnekle Minûçihri'nin de şiirlerinin temel kaynağını, yani "Arap şiirinin gölgesi"ni vurgular. Bu örnekte "Bugün Musa'nın dinine göre şarap (içmek) daha güzeldir. Ona uymak (için) cumartesi günü yeni şarap biç. Eğer gücün yeterse Pazar günü sabuhî iç" diyen Minûçihri'nin ifadeleri yazdığı şarap şiirleriyle İslam'ın şarap konusundaki hükümlerini kendine göre yorumlayan Emevî halifesi Yezid b. Muâviye'nin "Eğer şarab bir gün Ahmed'in dinine göre yasaklanmışsa, sen de onu Meryem oğlu Mesih'in dinine göre iç" (s. 172-173) şeklindeki söylemleriyle örtüşmektedir. Ayrıca yazar, "hamr" ile

özdeşleşen Ebû Nûvâs ile Minûçihri'nin şiirsel söylemlerinin uyuştuğunu belirtmekte, ortak kaynak Arap şiirine vurguyu kuvvetlendirmektedir. Yazara göre Minûçihri'nin 12 beyitlik hamriyesi şarap konusunda sözün bittiğinin işareti hükmündedir (s. 174). Burada yazar, Minûçihri'nin şiirinde kullandığı *beni kırmızı şarap ile yıkayın, kefenimi üzüm yaprağından yapın, eğer cennete gideceksem Tanrı'dan şarap dolu ırmaklar isterim* (s. 174) ifadelesini şaraba olan tutkunun orijinal söylemleri olarak gözler önüne sermektedir. Yazar, akabinde Minûçihri'nin şarap hususunda kullandığı zengin mefhum ve mazmun dünyasını betimler. Bu betimlemelerden şarap üzerine algılar alt başlığında verilen şarap-secde-namaz bahsi orijinalliği ile dikkat çekmektedir. Arap edebiyatı kaynaklı olan bu hayalî duygu şiirsel cezbediciliği ile dikkat çekici niteliktedir: *"Çabuk! Şarap testisini kadehe secde ettir. Çünkü bülbül, servi ağacı üzerinde ezan okuyor"* (s. 185). Yazar, bu tarz söylemlerin Minûçihri'nin dinî kavramları şarap ve şarap unsurlarıyla bir araya getirdiği şairlik yeteneğinin yansıması olarak görmekte, bunların şairin Divanında hayli yer teşkil ettiğini vurgulamaktadır (s. 185). Eserde Minûçihri-yi Damgânî'nin şarap üzerine oluşturduğu metaforlar ve algılar oldukça zengin bir imaj dünyasını içermektedir. Bu imajlardan Meryem-İsa-gebe ilgisiyle ifade edilen aşağıdaki söylemler orijinal bağdaştırma biçimi ile dikkat çekmektedir:

"Kürsü ve Ayet-el-Kürsü üzerine yemin olsun ki, (hiç) bir gece benim üzerimde (hiç) bir kimse uyumamıştır. Hamile oldum! Lakin öyle bir cinsi (münasebetten) ki, o ne bir cin idi ne de bizzat bir insan idi. Ondan bana ne eziyet, ne de kötülük gelmiştir. Çünkü beni şeytan bile aldatamaz. Bütün kudsiyetiyle Cebrail geldi. Meryem'in İsa'ya (hamile kaldığı) gibi hamile kaldım. Karnumda Yusuf'un yüzü ve Belkıs'ın güzel kokusuyla Bercis Yıldızı gibi bir bebek vardır" (s. 191).

Yazar, yaşam felsefesini şarap üzerine bina etmiş olan (s. 192) Minûçihri-yi Damgânî'nin şaraba ait kullandığı pek çok kavramı (şarabın içilme zamanı, ilk örneği Arap Cahiliye dönemi kasidelerinden alan şarap-cömertlik ilişkisi, havanın rüzgârlı olmadığı güneşli sabah vakitlerinde başa gidip şarap içmesi (s. 194), günlerin kısa, gecelerin uzun olduğu mutlu berrak gece vakitleri şarap içme arzusu (s. 194) vb.) örnek beyitler eşliğinde detaylandırır. Burada yazarın ayrıca, şarabın mücidi olarak kabul edilen Çemşid'in şahsında şarap-mitoloji ilişkisine değinirken, bu ilişkiye şarap-cinsellik (s. 199) bağlamında farklı bir pencere açtığı görülmektedir. Bu pencerede Çemşid'in kızı üzüm şarabına âşık olan Minûçihri, onunla cinsellik boyutuna ulaşan ve zevkle biten bir olay ekseninde buluşurkenki tahayyül ile belirir (s. 199). Bu tahayyül, şarabın mahzendeki dokunulmamış haliyle el değmemiş bir genç kız imajının buluşturulmasının şiirsel söylemi olarak dikkat çeker. Şiirlerinde şaraba cismanî bir hava vermekle (Toprak, 2000, s. 170; Sevimli, 2015, s. 156) ön plana çıkan Ebû Nûvâs'tan yani Arap şiirinden etkilenmeyle kurgulanan bu söylemlerin ilerde Klasik Türk şiirinde *duhter-i rezin* şahsında betimlendiği görülecektir. Yazar, ortak kaynak olarak Arap şiirindeki bu aktarımı Minûçihri'nin şiir kodları üzerinden anlatmış, şiirin yöneldiği müşterek kaynağa vurgu yapmıştır. Sadık Armutlu, şarap-cinsellik ilişkisini şarap tasvirleri kısmında da devam ettirir. Bu konuda yazarın verdiği beyitlerden biri cismanî niteliklerle örülmüştür ve şöyledir: *"Siz kızcağızların başına ne geldi? Sizler ki, hep erkekten kaçardınız. Sizler hep örtülü idiniz, sizin yüzünüzü kim gördü? Sizleri evden kim dışarıya çıkardı? Ben evdeyken başa kim geldi?"*...*"Bugün sizi hamile görüyorum, rahimleriniz çocuk tutmuş ve karnınızda çocuk taşıyorsunuz, memelerinize süt dolmuş, yüzünüz renkleşmiş, karnınız öne çıkmış"* (s. 204). Minûçihri-yi Damgânî bu tarz söylemlerinde Fars şairi Rûdekî'den ve mâder-i mey söyleminin diğer Fars şairi Ferrûhî'den etkilenmiştir. Burada yazar, bu tarz

şiiirlerde ortak mazmun ve mefhumların kullanıldığı Arap kültür dairesinden gelen müşterekliği bir kez daha vurgular (s. 216).

Eserin dördüncü bölümü ise Minûçihri'nin tabiattaki her şeye âşık, zevkine düşkün hayata bağlı kişiliğinden kaynaklı olan ve solda kadeh sağda sevgilinin bulunduğu (s. 217) yaşam anlayışı ile beliren aşk ve sevgili konusuna ayrılmıştır. Sadık Armutlu, onun aşk anlayışının dünyevî olduğunu belirtirken, sevgiliye çılgın arzularla bağlılığı ve onun uğruna çekilen ızdırabı değil, âşık ve maşuk olmak üzere iki taraflı süren bir aşk anlayışı olduğuna değinir. Bu aşk klasik şiirdeki ulvî ve ulaşılmaz sevgiliden farklıdır. Rakip olgusunun bulunmadığı bu aşk, bir satranç oyunu gibi şah olan gönülde oynanan iki kişilik bir aşktır (s. 217). Yazar, bu aşkın Fars şiir geleneğinden farklı olduğunu ve Minûçihri'nin "*aykırı bir şair*" olarak anılmasının nedenlerinden biri olduğunu belirtir (s. 218). Bu aykırılıkta sevgilinin nazı sorgulanmakta ve sevgiliye açıkça tarafını belirt diyerek meydan okuyan bir âşık tutumu görülmektedir (s. 218). Bu durum ilk örneği II. Abbasi dönemi Arap şairlerinde görülen sevgiliden yakınma/şekvâ ve sevgiliyi azarlama/itâp gibi Fars şairlerinde görülmeyen ve Minûçihri'nin aykırı yönünü gösteren duygu durumuna karşılık gelmektedir (s. 218). Yazar böylece, şairin Arap şiirinin gölgesinde biçimlenen aşk anlayışının kodlarını bir kez daha ortaya koyar. Daha sonra Minûçihri'nin kasidelerinde ele aldığı sevgilinin güzellik unsurlarını "yüz ve dudak"tan başlayarak örnek beyitlerle betimler. Aşağıdaki beyitler bu durumu örneklemeyle dikkati çekmektedir:

"Sağ elde şarab, sol elde iki zülüf! Sessizce sürekli içmekte ve öpüşmek-teyiz" (s. 224).

"Senin ağız suyunu emelim ve şarap zannedelim. İki üç kere öpüşelim o zaman onu da meze sayalım" (s. 225).

Eserin beşinci bölümü Minûçihri Damgânî'de "Efsane ve Musikî" bahsine ayrılmıştır. Söz konusu musiki olunca Fars mitolojisi devreye girmekte ve yazarın deyimiyle Minûçihri'nin şiirindeki tek Fars etkisi olarak belirlemektedir (s. 233). Armutlu'ya göre mitoloji bahsi çıkarıldığında Minûçihri'nin şiirinde sadece Arap gölgesi kalmaktadır. Yazara göre mitolojinin az da olsa Fars duygusuna nefes aldırın bir özelliği bulunmaktadır (s. 233). Minûçihri Divanında Fars mitolojisine ve kahramanlarına (*Bijen ve hapsedildiği kuyu* (s. 86/1173), *Cemşid ve şarab*(s.18/246)) oldukça çokça yer vermiştir. Yazara göre Minûçihri'nin Divanı "*musikî, şarap ve eğlencenin bir arada betimlendiği son derece renkli kompozisyon içerir. Divan'da son derece zengin bir musikî repertuvarıyla karşılaşırız*" (s. 238). Yazara göre bu zengin repertuar, Fars kültürünü mitoloji ve musiki ile harmanlayarak Divanında arşivleyen Minûçihri'nin şiirsel kodlarını (s. 246) ön plana çıkarmaktadır.

Eserin son ve altıncı bölümü Minûçihri'nin şiirindeki diğer unsurlara, yani şiir yeteneğinin kodlarına ayrılmıştır. Bunları yazar şöyle gruplandırır: Kaynağı Cahiliye dönemi Arap şairi İmru'l-Kays'ın Muallakasına giden ve soyut unsurların somutlaştırıldığı çevredeki unsurlarla bütünleştirilmiş tasvir (s. 248), çevresini oldukça gerçekçi tasvir ettiği ve her şiirinde bulunan teşbih, insan ve varlıkları bütünleştirdiği tenasüp sanatıyla pek çok kavramı iç içe betimlediği teşhis (s. 255). Eserde verilen aşağıdaki beyit bu tenasübün teşhisle birleştirildiği güzel bir örnektir:

"Bülbül, selvi üzerinde ezan okuduğu için bülbüle (denilen şarab) testisini çabuk kadehe secde ettir" (s. 255).

Yazar bu bölümü bir kaside şairi olan Minûçihri Damgânî'nin kasidelerindeki bazı nitelikler ile devam ettirir. Burada klasik Arap kasidesi ve bölümleri hakkında bilgi veren yazar, Minûçihri'nin bahar, nevrüz, aşk ve şarap tegazzüllerinin niteliklerinden bahseder.

Daha sonra yazar, Minûçihrî'nin kasidelerinde en fazla başarılı olduğu bölüm olan medhiye ile tegazzül arasındaki köprüyü kuran girizgâhlarından bahseder. Bu bahislerde verilen bilgilerin klasik Arap kasidesinin nesip/teşbib/tasvir, tegazzül, girizgâh, methiye şeklinde kurulan yapısını Minûçihrî Damgânî'nin kasideleriyle devam ettirdiğini göstermesi yönüyle eserin asıl vermek istediği fikri önelediği görülmektedir. Yazar Sadık Armutlu bu bölümü Minûçihrî'nin şiirlerindeki ahenk unsurlarını detaylandırarak devam ettirmektedir. Bunlar kullanılan vezinler, kafiyeler, rediflerdir. Yazarın kafiye ve redif bahsinde verdiği bilgiler klasik şiirdeki ahenk unsurlarına farklı ve orijinal bir ivme kazandırmaktadır denilebilir. Çünkü verilen bilgiler şiirdeki ahenk unsurlarını dillendiren pek çok klasik söylemten farklı olarak dillendirilmiştir. Mürekkep kafiye bahsindeki "kafiye-yi mürdefe" bahsi bunlardan biridir (s. 273). Bu bölüme yazar Minûçihrî Damgânî'nin kasidelerinde pek bahsedilmediğini belirttiği ve önemli bir unsur olarak gördüğü "duygu estetiği" yani "duygu unsurları"nı da ekler. Bu duygu unsurlarının Minûçihrî'nin güzel yaşamaya ve hayatı dolu dolu geçirmeye dönük mizacının akislerini barındırdığı görülmektedir. Yazar bunları Minûçihrî'nin Arap şiirine olan hayranlığına bağlar ve onu bu yönüyle üslup sahibi Fars şairlerinden biri olarak kabul eder. Bu duygular; iyimserlik, yaşama sevinci, umut ve az da olsa kendisini çekemeyen hasetçilere karşı sitemini ifade eden karamsarlıktır. Bununla ilgili eserde verilen beyitler edebî söylemlerinin zenginliği ile dikkat çekmektedir:

"Ey ay yüzlü güzel! Kalk ve bahçeye gel! Zira bahçe, renk ve kokudan put gibi olmuş. Dal, inci saçtı, toprak nakış kaldırdı, bulut nem döktü" (s. 279).

"Ey gönül çelen sevgili! Hey kalk ve şarap getir! Bana şarap ver ve bir sürahi de yanında tut! Benimle geçen yıl olduğu gibi öyle yaşa! Bu sınırsız nazımı ortadan kaldır! Artık bundan sonra güzel yaşayalım! Sabaha kadar güzellerin sesi ve şarap ile birlikte olalım. Bilen herkes, bizim kim olduğumuzu bilsin!" (s. 282).

"Eğer kıyamet günü Tanrı beni Cennet'e götürürse, benim nimet verenimden/Tanrı'dan şarap dolu ırmak isterim" (s. 289).

"Neurüz Ayı geldi. Her gün akşama kadar, her gece de sabaha dek şarap iç ve sabah erkenden şarap ver" (s. 291).

Yukarıda verilen beyitler ve benzerleri Sadık Armutlu'nun pek çok çalışmasında ön plana çıkardığı ve Minûçihrî'nin kasidelerinin şiirsel kodlarında da bulunan "haz" duygusu ile alakalıdır. Yazar, eserinde bu duyguyu şarap, bahar ve tabiat hazzı olmak üzere üçe ayırarak inceler ve Minûçihrî Damgânî'nin şiir felsefesinin kodlarını bir kez daha pekiştirme yoluna gider. Sadık Armutlu kapsamlı olarak Minûçihrî'nin şiirlerini ve şiir felsefesinin Arap şiirindeki izlerini sergilemek için yazdığı eserinde şairin şiirlerinde az da olsa rastlanan "hikmet"/düşünceye de yer vermiştir. Aşağıdaki beyitler bu niteliktedir:

"Sönen mumun etrafını kesmezsen, yanmaz ve Venüs Yıldızı gibi parlamaz" (s. 286).

"Evdeki hesabın pazara uygun olduğunu (söyleyen) her kişi, pazara gelince kendini rezil eder" (s. 287).

Yazar, Minûçihrî Damgânî'yi enine boyuna incelediği eserinin son bölümünü şairin şiirlerinde kullandığı Arapça kelime ve terkiplerle bitirir. Yazara göre Minûçihrî'nin şiirlerinde yoğun olarak kullandığı Arapça kelimeleri onun üslubuna, yani Arap şiirine olan yatkınlık ve tutkusuna bağlamak gerekir. Bu yatkınlık şaire Arap şiirinin gölgesinde serinleyen *üslup sahibi şair* unvanını vermiştir. Bu durumu onun kullandığı Arapça kelimelerde değil terkiplerde de bulmak mümkündür (s. 295). Minûçihrî Damgânî, eserin son kısmında ifade edildiği gibi tabiattan aldığı intibalarla soyut unsurları somutlaştırma

yoluna gitmiş, duyu aktarmalarına başvurmuş, şiirlerini Arap şiir ve kültürüyle harmanlayarak yazmış bir Fars şairidir. O, bu yönüyle aykırı bir şairdir ve yazarın deyimleriyle "Arap Şiirinin Gölgesinde Serinle" miştir.

Sadık Armutlu makalelerinde de görüleceği üzere bir konuyu derinlemesine tahlil etme ve o konu üzerinde uzun yazma eğilimi olan bir yazardır. Bu eserinde de aynı yolu takip etmiş, konuyu derinlemesine pek çok boyutuyla ele almış, örneklemiş ve anlatmıştır. Eserin sonuna ise çok geniş bir kaynakça eklemiştir. Bu kaynakçanın sadece Minûçihri Damgânî'nin değil hemen hemen bütün Arap ve Fars edebiyatını tanıtıcı nitelikte eserlerle kurulduğu görülmektedir. Bu nedenle eserin kaynakçası bu alanda çalışacaklar için kılavuz hükmünü haizdir denilebilir.

Yazar, eserinin sonuna Minûçihri'nin 7 (yedi) adet kasidesinin şerhini/incelemesini eklemiştir. Teker teker numaralandırdığı kasideleri incelerken ilk önce kasideyi vermiş, sonra kasidedeki kelime kadrosunu her beytin altına Arapça ve Farsça yazılışları ile göstermiş, daha sonra kasideleri beyit beyit incelemiştir. Bu yöntem, hem klasik şiir alanında hem de Arap ve Fars şiiri özelinde bu şiirin derin bilgi ve kültürünü yansıtmaya bakımından dikkat çekici niteliktedir. Yazar, beyitleri klasik kültür bilgisi doğrultusunda detaylı incelemiş, açıklamalar yapmış, kelime ve kavramların nedenini açıklamıştır. Bu bölümün klasik edebiyat öğretimi içinde yol gösterici nitelikte olduğunu görülmektedir. Burada bir hususu daha zikretmekte fayda bulunmaktadır. Yazar, eserinin sonuna eserden yararlanmayı kolaylaştırmak için karma bir dizin eklemiştir. Bu durum eserdeki geniş kelime ve kavram dünyasına da açıklık getirmektedir.

Yazar, yazdığı bu kapsamlı eser ile sadece Minûçihri-yi Damgânî'nin şiirlerinin niteliklerini değil, aslında bir bütün olarak müşterek kültürün, yani klasik Fars ve Türk edebiyatının kaynağı olan Arap kültürü ve Arap şiirinin izlerini sürmekte, önemli bilgiler vermekte, bağdaştırmalar yapmaktadır. Eser, Minûçihri Damgânî'nin şiir felsefesi özelinde Arap ve Fars şiirinin önemli nitelikleri ile klasik şiirin sahip olduğu derin kültür dairesini birleştirmektedir. Bu nedenle eserin, klasik şiir ve klasik kültür açısından önemli ve değerli bilgiler içerdiği, bu alanda çalışacaklara da yol gösterici olacağı aşikâr görünmektedir. Yazar, eserini yazarken Arap ve Fars şiirinin temelini bizzat Arapça ve Farsça aslından ve bu dillerle yazılan temel kaynaklarından yönelmiş, bu alanda hayli yol kat ettiğini bu eserle göstermiştir. Eserin bu nedenle de alana değer katacak nitelikleri bünyesinde taşıdığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Armutlu, S. (2017). "Arap şiirini Fars şiirine taşıyan aykırı şair: Menûçihri-yi Dâmgânî", *Doğu Esintileri*, 6 (1).
- Armutlu, S. (2018). Menûçihri'nin şarab dünyası. *Doğu Esintileri*, 8 (1).
- Armutlu, S. (2020). *Arap şiirinin gölgesinde serinleyen bir Fars şairi: Minûçihri-yi Damgânî*. Erzurum: Fenomen Yay.
- Sevimli, Erdem (2015). *Bâkî, Şeyhülislam Yahya ve Nedîm Divanlarında haz kavramı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya, s. 156.
- Toprak, M. F. (2006). Arap şiirinde adı geçen şarap adları ve bazı hamriyyat terimleri. *ECEV Akademi Dergisi*, 2, s. 170.